

J. KUNDERI Rakvere-aastad

1876. aastal sai Rakvere linna elementaarkool uue õpetaja. See oli hiljuti Tartu seminari lõpetanud 23-aastane Juhán Kunder. Noorusel vaatamata oli värske pedagoog juba jõudnud debüteerida kirjanikuna, olles avaldanud paar luuletuskogu. Seminaripäevil olid tal valminud ka mõned komöödiad, mis aga püüsid esialgu käsikirjas. Laialdasemaks populaarsuseks selléks loomulikult veel ei piisanud.

Oma kodulekohast Holstrest tõi Kunder kaasa rahvasõbraliku hõidiaku ja leppimatu, aastatega üha süveneva väena baltisaksa aadlivõimu vastu. Ta oli Eesti Aleksandrikooli liikumise üks algataja, J. Adamsõni kasvandik. Tema lähemasse sõpruskonda kuulusid ka keeleteadlane dr. M. Veske ja talupojast luuletaja A. Reinvald. Nendé kaudu tutvus ta C. R. Jakobsoni tegevusega. Jäkobsoni demokraatlikku ideestikku pooldas ta innukalt.

Rakvere oli tollal 3000 elanikuga väikelinn, mida kuidagi ei saanud võrrelda selliste rahvusliku liikumise keskustega nagu Tartu ja Viljandi, kus olid moodunud Kunderi õppiaastad. Rakveres domineeris endiselt saksa linnakodanlus, keda töötasid arvukad kadakad. Võõravõitu miljöös õngi Kunder esiméstiél aas-

tatel pannud kutsetöö kõrval pearõhu oma teadmiste täiendamisele, mis võimaldas tal peagi tunde anda ka kreiskoolis.

1878. aastal abiellus J. Kunder kohaliku netu Theophilé Freibérigiga. Veidi hiljem leiti tema nime juba majajomänike külgest. Maja ise oli linnas üks vähemaid.

1882. aastal sooritas ta eksami, mis andis talle ka ametlikult kreiskooliõpetaja õigused.

Seadnud nõnda oma välise elujärje korda, alustas Kunder linnas elunevate eestlaste kultuurielu organiseerimist. Ta oli Rakvere lauluseltsi «Linda» asutajaid ja selle esimene esimees, samuti Eesti Aleksandrikooli Rakvere abikomitee liige. Tema rajatud oli Rakvere esimene lünnaraamatukogu. Kui kohalik «Kalevipoja» selts korraldas 1882. aasta septembris esimest korda eestikeelse näitemänguetenduse Rakveres, valiti selleks Kunderi rahvatükk «Mulgi mõistus ja kartlase tarkus». Teovõimsa isikuna valiti Kunder ka Rakvere linnavolikogusse ja tuletõrjeühingu juhatusse.

Rööbiti ühiskondliku aktiivsusega osutas Kunder suurt viljakust koolikirjanikuna. Aastatel 1877—1885 ilmus tema sulest «Looduse õpetus, Koolmeistritele,

koolidele ja iseõpetuseks» kolmes köites. Selles oma aja kohata teedrajava tähenduséga õpikus anti teadmisi zooloogiast, botaanikast, geoloogiast ja mineraloogiast. Vallakoolide tarbeks oli mõeldud tema «Väikene loodusé õpetus». Need loodusteaduse õpikud olid heal meetodilisel tasemel ja püüsid meid rahvaskoolides kasutusel pikemat aega. Dr. G. Vilbaste on nende puhul eriliselt esile tõstnud Kunderi osatähtsust meie loodusteadusliku terminoloogia rajajana. Kunder koostas ka ühe meie esimesi vene keelele õpikuil ja aitas redigeerida keeleteadlase M. Salemi ilatustlikku eesti-vene sõnaraamatut. Täiehdatult ja parandamatult andis ta välja C. R. Jakobsoni tüntud «Kooli lugemise raamatu» I osa; mis ilmus Kunderi redaktsioonis kuni 1905. aastani veel üheksas trükis.

Vilgas oli ka Kunderi ajakirjanduslik tegevus. «Sakala» ilmumahaikkamise järel tegi ta kaastööde peamiselt sellele ajalehele. Kui toimetaja C. R. Jakobson 1879. a. sügisel Rakverét külastas, olid müidugi kõne all ka «Sakalaga» seotud küsimused. 80-ndate aastate algul taotles Kunder ise luba Põhja-Eesti tarbeks uue ajalehe asutamiseks, mis kahjuks siiski ei teostunud.

Küll aga toimetas ta aastail 1885—1886 esimest eesti kirjanikustlikku ajakirja «Meelejahutaja», mis saavutas sisuliselt võljalpaistva taseme. Aktiivseid kaastöölisi värbas toimetaja ajakirjale ka Rakverest ja Virumaalt. Loomulikult jäid sellise energiatkeskenduse juures kodulinna piirid Kunderile kitsaks ja ta tõmmati kaasa üldrahvalikesse organisatsioonidesse. Eesti Kirjameeste Selts valis ta pärast Jakobsoni surma oma teiseks abipresidendiks. Mõnda aega toimetas ta seltsi aastaraamatuid. Seltsi ühel peamiselt tegevusalal, rahvaluulepöõllul, pani ta isiklikult suurt rõhku muinasjutude kogumisele. Tema kogus «Eesti muinasjutud» (1885) leidub teiste hulgas ka Kunderi poolt Virumaalt üleskirjutatud jutte. Meie rahvapärase propageerimiseks avaldas ta «Kalevipoja» ümberjutustuse.

Oma postuumselt ilmunud teosega «Eesti kirjandus koolile ja kodule» I (1890) kajunes J. Kunderist ka meie kirjanduslöö üks rajajaid. Kõnealuse raamatus võttis ta üksikasjaliku vaatluse alla 8 rahvusliku liikumise väljapaistvamat luuletajat.

Sääruse laiahaardelisuse juures tuleb lausa imeks panna, et Kunderil jätkus veel jõuda ilukirjanduslikuks loominguks. Õmeti löi ta oma «Kroonu onu» just Rakveres, kust see peagi alustas ülemaalist võidukäiku,

Järgnesid tragöödiad «Mõrsja ja määratsejad» ning «Kingu Laos», viimane neist pääses trükki alles pärast autori surma. Nagu on tõendanud dotsent S. Tssakõõ, käipsid tsensurid Kunderi mitmes näidendis ideoloogiliselt teravamaid kohti, «Kingu Laos» ettekandmine aga keelati hoopis. Tkkagi osutus Kunder Kotdula järel sajandi lõpul meil kõige enam mängitavaks dramaturgiks.

1886. aastal siirdus Kunder Kaasani ülikooli enmast täiendamä ja sealt Peterburi. Oli kõne all tema kandidatuuri asutamisel oleva Eesti Aleksandrikooli juhataja kohale, mis aga eeldas kõrgemat haridust. Eriti agaralt õhutas teda edasi õppima professor J. Köler. Kahjuks jäi Kunderil vormiliste takistuste tõttu saamata kooli asutajatelt lubatud 750-rublane stipendium. Studium Kaasani ja Peterburis kulges kibeda ainelise puuduse olukorras. Sellele ei püüdnud kirjaniku juba varem ülepõngutatud organism vastu. J. Kunder suri lühikese haiguse järel 24. aprillil 1888 Peterburis ja maeti kodulinna kalmistule.

See oli langemine täielt lennuhoõlt, nagu tunnistasid ka kaasaegsete sügavast kurbusest täidetud järelehiitüided. J. Kunderilt võinuks veel palju oodata nii kirjanduses kui ka koolipöõllul. O. KUNINGAS